

ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
BAR COUNCIL OF
UKRAINE

04070, Київ, вул. Борисоглібська, буд. 3, 2-й поверх,
тел: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

2nd floor, 3 Borysoglibska str., Kyiv 04070, Ukraine
phone: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

РІШЕННЯ № 72

Про затвердження у новій редакції Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю

«21» вересня 2020 року

м. Київ

Рада адвокатів України, заслухавши членів Робочої групи по приведенню у відповідність до чинного законодавства Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, створеної розпорядженням Голови Ради адвокатів України № 46 від 09 квітня 2020 року, а саме представника адвокатів Рівненської області у складі Ради адвокатів України Лазарчук Г.В. та Голову Ради адвокатів Волинської області Руденко Г.А. щодо необхідності затвердження у новій редакції Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також зауваження та доповнення членів Ради адвокатів України, Голів рад адвокатів регіонів, керуючись статтями 55, 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Розділом II Положення про Раду адвокатів України, Регламентом Ради адвокатів України, **вирішила:**

1. Затвердити у новій редакції Програму проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, що додається.
2. Визнати Програму проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджену рішенням Ради адвокатів України № 125 від 01 червня 2013 року, із наступними змінами та доповненнями, такою, що втратила чинність.

3. Секретарю Ради адвокатів України про прийняте рішення повідомити ради адвокатів регіонів та на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України, ради адвокатів регіонів.

**ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ**

Голова Ради адвокатів України

Л.П. Ізовітова

Секретар Ради адвокатів України

І.В. Колесников

**ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ
ЗАТВЕРДЖЕНО**

**Рішенням Ради адвокатів України
№ 72 від 21 вересня 2020 року**

**ПРОГРАМА
проходження стажування для
отримання особою свідоцтва про
право на заняття адвокатською
діяльністю**

нова редакція

Загальні положення

- 1.1. Програма проходження стажування стажистами адвокатів (далі — програма стажування) передбачає всебічне і повне вивчення організації адвокатури та специфіки адвокатської діяльності в Україні, набуття практичних знань і навичок, необхідних для здійснення адвокатської діяльності, підвищення теоретичного рівня у відповідних галузях права.
- 1.2. Керівник стажування на основі Програми стажування складає індивідуальний план стажування (далі – план) у трьох примірниках та подає його до ради адвокатів регіону разом із письмовою згодою на стажування.
- 1.3. Рада адвокатів регіону затверджує індивідуальний план стажиста разом із прийняттям рішення про направлення стажиста на стажування і передає по одному екземпляру керівнику стажування та стажисту; а один залишається у Раді адвокатів регіону в особовій справі стажиста.
- 1.4. Стажист під час стажування робить у своєму примірнику плану відповідні відмітки про ступінь його виконання.
- 1.5. Стажист веде щоденник стажування, в якому послідовно та детально відображає хід виконання плану.
- 1.6. Керівник стажування забезпечує стажисту необхідні умови для виконання плану і контролює хід його виконання, надає постійну допомогу в набутті професійних знань і практичних навичок, відповідає за об'єктивне відображення підсумків стажування у плані стажування.
- 1.7. Після кожної опрацьованої теми керівник стажування має проводити співбесіду зі стажистом для визначення рівня його знань з питань цієї теми, про що проставляється відмітка в індивідуальному плані стажування. У разі недостатнього засвоєння стажистом конкретної теми тема вивчається повторно. Керівник стажування є відповідальним за проведення стажування відповідно до цієї програми та згідно із планом стажування та підготовку стажиста до адвокатської діяльності.
- 1.8. Програма стажування охоплює поглиблення стажистом знань відповідних норм Конституції України, положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, а також інших чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, зокрема, Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», поточного законодавства з різних галузей матеріального та процесуального права, рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Верховного Суду, рішень органів адвокатського самоврядування, юридичної літератури і правових журналів, а також усіх видів і форм практичної адвокатської діяльності.
- 1.9. Програма передбачає відповідні етапи стажування та юридичну практику, виходячи з шестимісячного терміну стажування.
- 1.10. Керівник навчає стажиста методикам вивчення та ведення справ різних категорій, складання та оформлення адвокатських проваджень (дос'є),

аналізу доказів, розробці тактики захисту, обранню правової позиції у справі, складання планів ведення справ, захисних промов і виступів по цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справах та у справах про адміністративні правопорушення, заяв по суті справи, заяв з процесуальних питань, пояснень, клопотань, заперечень, апеляційних та касаційних скарг, відзивів на них та інших процесуальних документів за різними категоріями справ.

- 1.11. Керівник стажування контролює виконання завдань стажистом за програмою стажування; оцінює правильність виконуваних стажистом доручень.
- 1.12. Керівник забезпечує дотримання адвокатської таємниці стажистом протягом всього періоду стажування.

2. Ознайомлення з організацією і діяльністю адвокатури

- 2.1. На початку стажування стажист ознайомлюється з принципами та, засадами здійснення адвокатської діяльності, організаційними формами, видами та гарантіями адвокатської діяльності, правами і обов'язками адвоката, загальними умовами дисциплінарної відповідальності адвоката, засадами, завданнями та організаційними формами адвокатського самоврядування.
- 2.2. Стажист самостійно вивчає відповідні норми Конституції України, положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, зокрема, Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», поточного законодавства з різних галузей матеріального та процесуального права, рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду України та Верховного Суду щодо забезпечення права на правову (правничу) допомогу, рішень органів адвокатського самоврядування зокрема (але не виключно), згідно рекомендованого переліку Додатку №1. Особлива увага приділяється вивченню Правил адвокатської етики, рішень органів адвокатського самоврядування.
- 2.3. Керівник стажування проводить практичне ознайомлення стажиста з організацією діяльності та адвокатськими провадженнями (дос'є). При цьому увага стажиста звертається на: розпорядок роботи адвоката; організацію робочого місця адвоката; види та форми адвокатської діяльності; порядок прийняття адвокатом доручень та укладання договорів про надання правової (правничої) допомоги.
- 2.4. Керівник стажування навчає стажиста належному веденню діловодства: оформленню договорів про надання правової (правничої) допомоги, відповідних доручень у справах, ордерів, квитанцій тощо. Стажист складає проекти наступних документів:
  - 1) договір про надання правової (правничої) допомоги з фізичною особою;
  - 2) договір про надання правової (правничої) допомоги з юридичною особою;
  - 3) довіреність на представництво в суді.
- 2.5. На початку стажування стажист вивчає Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також в період стажування

проходить адаптаційний курс введення в професію адвоката у Вищій школі адвокатури Національної асоціації адвокатів України.

ВІДНОСИНИ
З ОРИГІНАЛОМ

3. Ознайомлення з організацією прийому громадян (клієнтів) та надання правової допомоги

3.1. Під час стажування стажист знайомиться з організацією прийому громадян (клієнтів).

Особлива увага приділяється стажистом вивченню Розділу III Правил адвокатської етики «Відносини адвоката з клієнтами».

Керівник стажування сприяє формуванню у стажиста коректного й шанобливого ставлення до кожної особи, яка звернулася за отриманням правової (правничої) допомоги, спокійного і ділового підходу до бесіди з особою, якій адвокат надає правову допомогу, а також отриманню навичок ґрунтовного і повного з'ясування всіх даних, що відносяться до предмета консультації, і надання грамотного, юридично обґрунтованого висновку.

3.2. Керівник навчає стажиста складанню заяв, запитів та інших документів правового характеру, які найчастіше оформлюються адвокатом при прийомі громадян (клієнтів). Стажист складає проект адвокатського запиту.

3.3. Стажист може бути присутній під час проведення (надання) адвокатом консультацій. За дорученням керівника стажування стажист може надавати допомогу в знаходженні необхідних нормативних матеріалів, складати проекти правових документів і запитів.

4. Ознайомлення з кримінальним провадженням та ведення справ про адміністративні правопорушення

4.1. Стажист самостійно вивчає відповідні норми Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення з питань реалізації прав та обов'язків адвоката щодо здійснення захисту, інших видів надання правової допомоги при веденні кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, щодо прав та обов'язків інших учасників процесу, стадій та ходу процесу у зазначених видах судочинства.

4.2. Стажист адвоката під час проходження стажування у галузі кримінального та кримінального процесуального законодавства України оволодіває навичками складання проектів наступних документів:

- 1) заяви про кримінальне правопорушення;
- 2) скарги на постанову про закриття кримінального провадження;
- 3) скарги на затримання;
- 4) скарги на бездіяльність слідчого;
- 5) клопотання про проведення певної слідчої (розшукової) дії; клопотання про зміну або скасування запобіжного заходу;
- 6) апеляційної скарги на ухвалу суду (слідчого судді) про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- 7) апеляційної скарги на вирок суду (в тому числі постановлені на підставі угод про визнання винуватості та про примирення між потерпілим та обвинуваченим);

- 8) цивільного позову у кримінальному провадженні;
  - 9) касаційної скарги на вирок суду першої інстанції та ухвалу (вирок) суду апеляційної інстанції.
- 4.3. Під керівництвом адвоката стажист під час підготовки до складання проектів документів та в процесі ознайомлення з кримінальним провадженням вивчає норми Кримінального кодексу України; Кримінального процесуального кодексу України; відповідні рішення Верховного Суду України (розміщені на офіційному веб-сайті Верховного Суду України) та практику Європейського Суду з прав людини по кримінальних провадженнях (розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України), а також рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Постанови Пленуму Верховного Суду, правові висновки Великої палати Верховного Суду, практику Вищого спеціалізованого суду України з кримінальних справ, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку №2.
- 4.4. При ознайомленні з веденням справ про адміністративні правопорушення стажист складає проекти наступних документів:
- 1) скарги щодо порушення порядку та строків адміністративного затримання;
  - 2) адміністративного позову на постанову адміністративного органу у справі про адміністративне правопорушення;
  - 3) апеляційної скарги на постанову суду в справі про адміністративне правопорушення;
  - 4) заперечення на апеляційну скаргу в справі про адміністративне правопорушення;
  - 5) клопотання про призначення експертизи.
- 4.5. Під час підготовки до складання проектів документів по справах про адміністративні правопорушення та ознайомленні з веденням таких справ, стажист вивчає відповідні норми Кодексу України про адміністративні правопорушення; Бюджетного кодексу України; Водного кодексу України; Земельного кодексу України; Кодексу цивільного захисту України; Лісового кодексу України; Митного кодексу України; Податкового кодексу України; Законів України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; «Про охорону праці»; «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про запобігання корупції», а також рішення Конституційного Суду, Верховного Суду, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку № 2.

5. Ознайомлення з веденням цивільних та адміністративних справ

- 5.1. Стажист самостійно вивчає відповідні норми Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України з питань реалізації прав та обов'язків адвоката щодо здійснення представництва, інших видів надання правової допомоги при веденні цивільних та адміністративних справ, щодо прав та обов'язків інших учасників процесу, стадій та ходу процесу у зазначених видах судочинства.
- 5.2. Стажист адвоката під час ознайомлення з веденням цивільних справ повинен скласти проекти наступних документів:
- 1) заяву про забезпечення позову та забезпечення доказів у цивільній справі;

- 2) заяву про перегляд заочного рішення;
  - 3) заяву про видачу судового наказу та скасування судового наказу, заяву у справах окремого провадження;
  - 4) позов про визнання правочину недійсними; позов про захист особистих немайнових прав;
  - 5) позов про захист права власності та/або визнання права власності на майно;
  - 6) позов про захист права інтелектуальної власності;
  - 7) позов зі спорів щодо забезпечення виконання зобов'язань;
  - 8) позов про припинення (розірвання) окремих видів зобов'язань та відшкодування нанесених збитків (шкоди);
  - 9) позов щодо порушення умов договору лізингу, найму (оренди);
  - 10) позов щодо порушення умов договорів позики та позички;
  - 11) позов з спорів за недоговірними зобов'язаннями;
  - 12) позов про відшкодування майнової та немайнової шкоди;
  - 13) позов зі спорів, що виникають із спадкового права;
  - 14) позов про розірвання шлюбу;
  - 15) позов про стягнення аліментів;
  - 16) позов з спорів, що виникають із особистих немайнових прав та обов'язків подружжя, батьків і дітей, інших членів сім'ї;
  - 17) позов із спорів, що виникають із майнових прав та обов'язків подружжя й інших членів сім'ї;
  - 18) позов про захист житлових прав (визнання права користування жилим приміщенням або визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням, або усунення перешкод у користуванні жилим приміщенням);
  - 19) позов про захист права власності на земельну ділянку та права користування земельною ділянкою;
  - 20) позов про захист трудових прав (про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу або стягнення заборгованості з заробітної плати);
  - 21) апеляційну скаргу на рішення (ухвалу) у цивільній справі;
  - 22) касаційну скаргу на рішення (ухвалу) у цивільній справі;
  - 23) заяву про перегляд судового рішення, що набрало законної сили, у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами;
  - 24) заяву про відстрочку або розстрочку, або про зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення в цивільній справі.
- 5.3. Стажист під час підготовки до складання проектів документів та в процесі ознайомлення з веденням цивільних справ вивчає норми цивільного, сімейного, житлового, трудового, земельного та цивільно-процесуального законодавства України та практику Європейського Суду з прав людини у цивільних справах, а також рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Постанови Пленуму Верховного Суду України, правові висновки Великої палати Верховного Суду, практику Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ по цивільних справах, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку №3.

5.4. Стажист адвоката під час проходження стажування у галузях адміністративного судочинства, складає наступні проекти документи:

- 1) позовну заяву в порядку адміністративного судочинства;
- 2) заяву про забезпечення доказів та заяву про забезпечення позову у адміністративній справі;
- 3) апеляційну та/або касаційну скаргу на судові рішення у адміністративній справі.

5.5. Стажист під час ознайомлення з веденням справ в порядку адміністративного судочинства зобов'язаний ознайомитися з законодавчими актами з питань регулювання діяльності органів державної влади (в тому числі контролюючих та правоохоронних органів) та місцевого самоврядування, зокрема з Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про Національну поліцію»; «Про прокуратуру»; «Про Збройні Сили України»; «Про Службу безпеки України»; «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»; «Про Антимонопольний комітет України»; «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; «Про державну службу»; «Про державний кордон України»; Митним кодексом України; «Про правовий режим надзвичайного стану»; «Про звернення громадян», а також з рішеннями Конституційного Суду України, Верховного Суду, Постановами Пленуму Верховного Суду України, правовими висновками Великої палати Верховного Суду, практикою Вищого адміністративного суду України з питань адміністративного судочинства, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку № 3.

6. Ознайомлення з веденням господарських справ

6.1. Стажист самостійно вивчає господарське та господарське процесуальне законодавство, постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України, Верховного Суду, судову практику з господарських справ. Керівник знайомить стажиста з методикою надання допомоги підприємствам і організаціям щодо здійснення представництва, інших видів надання правової допомоги при веденні господарських справ, щодо прав та обов'язків інших учасників процесу, стадій та ходу процесу у зазначеному виді судочинства.

6.2. Стажист адвоката під час проходження стажування у сфері господарського судочинства України складає проекти наступних документів:

- 1) господарських договорів (наприклад договорів поставки, лізингу, перевезення, надання послуг тощо);
- 2) протоколу розбіжностей;
- 3) довіреностей;
- 4) клопотання про ознайомлення з матеріалами справи;
- 5) позовної заяви про розірвання договору;
- 6) позовної заяви про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників юридичної особи;
- 7) відзиву або відповіді на відзив;
- 8) клопотання про витребування доказів;

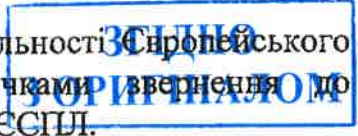
- 9) клопотання про призначення судової експертизи;
- 10) письмових пояснень господарському суду;
- 11) апеляційної скарги на рішення місцевого господарського суду;
- 12) касаційної скарги на рішення місцевого господарського суду та/або суду апеляційної інстанції.

6.3. Під час підготовки до складання проектів документів по господарських справах та ознайомленні з веденням таких справ, стажист вивчає відповідні норми Господарського кодексу України; Господарського процесуального кодексу України; Законів України «Про господарські товариства»; «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»; «Про акціонерні товариства»; «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»; «Про ліцензування видів господарської діяльності»; Кодекс України з процедур банкрутства; «Про цінні папери та фондовий ринок» відповідну практику Європейського Суду з прав людини в провадженнях по господарських спорах, а також відповідні рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, правові висновки Великої палати Верховного Суду, практику Вищих спеціалізованих судів, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку № 4.

7. Ознайомлення з нормативними основами діяльності Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини

- 7.1. Під час ознайомлення з основами конституційного провадження стажист вивчає відповідні норми Конституції України, Закон України «Про Конституційний Суд України», положення законодавства, яке регулює конституційне провадження з питань звернення до Конституційного Суду України (форма звернення, подання та скарги, суб'єкти права на конституційне подання, звернення та скаргу, підстави для відмови у відкритті конституційного провадження; порядок конституційного провадження у справі, рішення, висновок, ухвали та забезпечувальні накази Конституційного Суду України).
- 7.2. Стажист адвоката під час ознайомлення з нормативними основами діяльності Конституційного Суду України складає проекти наступних документів: конституційна скарга та/або конституційне звернення.
- 7.3. Під час ознайомлення з нормативними основами діяльності Європейського суду з прав людини стажист вивчає відповідні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї. Особливу увагу стажист зобов'язаний приділити питанням нормативного врегулювання прав і свобод (Розділ I Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та порядку звернення Європейського суду з прав людини. Крім того, стажист зобов'язаний вивчити конкретні рішення Європейського суду з прав людини, зокрема (але не виключно) згідно рекомендованого переліку в Додатку №5.

7.4. Під час ознайомлення з нормативними основами діяльності Європейського суду з прав людини стажист оволодіває навичками звернення до Європейського Суду: заповнення формуляра заяви до ЄСПЛ.

8. Ознайомлення з веденням роботи з правового інформування населення та адвокатів регіону

- 8.1. Керівник знайомить стажиста з формами та методами ведення адвокатом роботи з правового інформування населення та адвокатів регіону.
- 8.2. Керівник стажування може доручити стажисту підготувати виступ на науково-просвітницькому заході для населення та/або адвокатів регіону.
- 8.3. Керівник організовує стажисту можливість самостійно виступити перед населенням та/або адвокатами регіону з доповідями (лекціями) на правову тему.

9. Участь у заходах з підвищення кваліфікації

- 9.1. Стажист може брати участь у роботі семінарів, занять і в інших заходах, що проводяться Радою адвокатів України, Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури, відповідними радою адвокатів і кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури регіону з підвищення кваліфікації адвокатів.

10. Юридична практика

- 10.1. В період стажування стажист повинен набути юридичну практику, під якою розуміється самостійна професійна діяльність стажиста або сумісна професійна діяльність стажиста та керівника стажування щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги фізичним та юридичним особам.

Стажист в рамках юридичної практики може:

- надавати правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань, правовий супровід діяльності фізичних і юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування;
- складати заяви, скарги, процедурні, процесуальні та інші документи правового характеру;
- представляти інтереси фізичних і юридичних осіб в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, які здійснюють надані законом повноваження на території України та закордоном;
- ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для надання правової допомоги документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;
- подавати звернення (заяви, скарги, пропозиції, клопотання) до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; брати участь в засіданнях колегіальних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також прийомах посадових і службових осіб під час розгляду звернень (заяв, скарг, пропозицій, клопотань), надавати роз'яснення щодо суті поданих звернень (заяв, скарг, пропозицій, клопотань);

- збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази; подавати запити на отримання, а також безпосереднє вилучення речей і документів, копій документів, ознайомлюватися з ними; здійснювати опитування осіб за їх згодою;
- спільно з керівником або за його дозволом з іншими адвокатами (за їх згоди) стажист може бути присутнім під час проведення процесуальних дій на досудовому розслідування і в судових засіданнях по різних категоріях справ, може відвідувати місця позбавлення волі; застосувати технічні засоби з метою фіксування процесуальних дій та судового процесу в порядку, передбаченому законом та в межах проваджень, в яких стажист самостійно або сумісно з керівником стажування здійснює захист, представництво та надання правової допомоги фізичним та юридичним особам;
- за завданням керівника самостійно або спільно з ним, або за його дозволом з іншими адвокатами з їх згоди стажист вивчає справи, які перебувають у провадженні керівника стажування, адвоката (матеріали адвокатського дос'є, аудіо записи судових процесів), виконує аналітичні розробки доказового матеріалу, розробляє позицію і тактику захисту або представництва, складає проекти планів ведення справ, захисних промов і виступів, заяв по суті справи, заяв з процесуальних питань, пояснень, клопотань, заперечень, апеляційних та касаційних скарг, відзивів на них та інших процесуальних документів по конкретних справах;
- одержувати письмові висновки спеціалістів, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;
- надавати інші види правової допомоги.

11. Прикінцеві положення

- 11.1. Індивідуальний план стажування повинен містити відповідні теми програми стажування, юридичну практику та терміни, необхідні для виконання відповідних завдань. Керівник стажування може самостійно визначати час, необхідний для виконання завдань програми стажування з огляду та стаж роботи стажиста в галузі права та перелік необхідних для вивчення рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Верховного Суду тощо з огляду на необхідність складення відповідних процесуальних документів та ведення конкретних справ.
- 11.2. Під час стажування стажист подає до ради адвокатів регіону поточні звіти у визначені радою строки.
- 11.3. За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування та подає його до ради адвокатів регіону, а стажист протягом трьох робочих днів з дня закінчення стажування подає до ради заяву про оцінку результатів стажування з додатками, визначеними п.11.3 Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

**до Програми проходження стажування для
отримання особою свідоцтва про право на
заняття адвокатською діяльністю,
затвердженої рішенням Ради адвокатів
України від 21 вересня 2020 року № 72**

**Розділ 2. Ознайомлення з організацією і
діяльністю адвокатури**

**Рекомендований для вивчення стажистом перелік рішень органів
адвокатського самоврядування:**

- Правила адвокатської етики, затверджені 09 червня 2017 року Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року з наступними змінами;
- Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція), затверджене рішенням Ради адвокатів України від 01 червня 2018 року № 80 з наступними змінами;
- Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України №26 від 17 грудня 2012 року з наступними змінами;
- Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), затверджений рішенням Ради адвокатів України від 21 вересня 2019 року № 111 з наступними змінами;
- Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 41 з наступними змінами;
- Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція), затверджене рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року № 4 з наступними змінами;
- Положення про помічника адвоката, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 року № 113 з наступними змінами;
- Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 року № 120 з наступними змінами;
- Положення про адвокатське досьє, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 04 серпня 2017 року № 169 з наступними змінами.

**ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ**

**Рекомендований для вивчення стажистом перелік
постанов Верховного Суду:**

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року, справа № 686/23317/13-а щодо адвокатського запиту;
- Постанова КАС/ВС від 24 червня 2020 року, справа № 815/1830/18 щодо поширення Правил адвокатської етики;
- Постанова КАС/ВС від 13 квітня 2020 року, справа № 2540/3034/18 щодо несплати адвокатом щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 1 липня 2020 року, справа № 320/5420/18 щодо права адвоката посвідчувати копії документів у справах;
- Додаткова постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі №755/9215/15-ц щодо розподілу судових витрат, у тому числі витрат на професійну правничу допомогу.

Додаток №2

**до Програми проходження стажування для
отримання особою свідоцтва про право на
заняття адвокатською діяльністю,
затвердженої рішенням Ради адвокатів
України від 21 вересня 2020 року № 72**

**Розділ 4. Ознайомлення з кримінальним
провадженням та ведення справ про
адміністративні правопорушення**

**Рекомендований для вивчення стажистом перелік рішень Конституційного
Суду України у справах:**

- про право на правову допомогу від 30.09.2009 р.;
- щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби від 18.04.2012 р.;
- про рівність сторін судового процесу від 12.04.2012 р.;
- про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи від 18.01.2012 р.;
- про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини від 14.12.2011 р.;
- за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13.12.2011 р.;
- за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20.10.2011 р.

**Рекомендований для вивчення стажистом перелік Постанов Пленуму
Верховного Суду України:**

- «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 р. № 7;
- «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. № 13.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік листів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ:

- «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13, з наступними змінами;
- «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13, з наступними змінами;
- «Щодо змін, внесених до деяких законодавчих актів України у зв'язку з гуманізацією відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 02.03.2012 р. № 132 – 283/0/4-12;
- «Про деякі питання застосування розділу XI "Перехідні положення" Кримінального процесуального кодексу України» від 26.11.2012 р. №1735/0/4-12;
- «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21.11.2012 р. №10-1717/0/4-12;
- «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12;
- «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Верховного Суду:

- Постанова ККС/ВС від 21.01.2020 року у справі № 756/8425/17 щодо визнання доказів неналежними та недопустимими;
- Постанова ККС/ВС від 19.11.2019 року у справі № 750/5745/15-к щодо оцінки недопустимості показань свідка;
- Постанова ККС/ВС від 07.08.2019 року № 607/14707/17 щодо умов допустимості доказів;
- Постанова ККС/ВС від 26.05.2020 року у справі № 137/265/19 щодо порушення принципу безсторонності в зв'язку з невикликом в судове засідання для допиту слідчого, експерту та свідка, а також ненадання адвокату достатнього часу для підготовки до дебатів;
- Постанова ККС/ВС від 03.06.2020 року у справі № 754/3011/17 щодо істотних порушень вимог КПК України при допиті потерпілих шляхом аудіоконференції без постановлення мотивованої ухвали про такий порядок;
- Постанова ККС/ВС від 18.12.2019 року у справі № 761/2021/16-к щодо порушення порядку пред'явлення особи для впізнання;

- Постанова ККС/ВС від 29.07.2020 року у справі № 331/706/19 щодо відсутності в учасників кримінального провадження та суду права перебирати на себе обов'язки перекладача;
- Постанова ККС/ВС від 12.08.2020 року у справі № 127/31068/19 щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки;
- Постанова ККС/ВС від 13.08.2019 року у справі № 537/1772/17 щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України);
- Постанова ККС/ВС від 20.05.2020 року у справі № 525/897/19 щодо порушення права на захист
- Постанова ККС/ВС від 07.04.2020 року № 761/13021/19 щодо можливості затвердження угоди про визнання винуватості;
- Постанова ККС/ВС від 10.06.2020 року у справі № 149/1596/16-к щодо неможливості врахування як пом'якшуючої обставини щирого каяття при наявності клопотання про закриття провадження у зв'язку з відсутністю складу злочину;
- Постанова ККС/ВС від 30.06.2020 року у справі № 724/1535/19 щодо застосування положень КК України про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом;
- Постанова ККС/ВС від 09.04.2020 року у справі № 676/2199/19 щодо конфіскації автомобіля, який не є власністю засудженого, та неприпустимості вирішення спору про право власності на майно в кримінальному провадженні;
- Постанова ККС/ВС від 20.08.2019 року № 652/219/17 щодо вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні;
- Постанова ККС/ВС від 24.02.2020 року у справі № 148/871/17 щодо умов застосування амністії до особи, котра вчинила кілька злочинів, які утворюють сукупність;
- Постанова ККС/ВС від 04.06.2020 року у справі № 742/318/18 щодо кваліфікації службовим підробленням умисного внесення слідчим поліції до постанови про закриття кримінального провадження завідомо неправдивих відомостей;
- Постанова ОП ККС/ВС від 03.02.2020 року у справі № 522/14170/18 щодо неможливості перегляду ухвал слідчих суддів за нововиявленими обставинами;
- Постанова ККС/ВС від 24.12.2019 року у справі № 396/569/19 щодо неможливості обмеження права особи на оскарження судового рішення через законодавчу неврегульованість норми, визнаної неконституційною;
- Постанова ККС/ВС від 18.10.2019 року у справі № 757/37346/18-к щодо оскарження ухвал слідчих суддів;

ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ

- Постанова ККС/ВС від 25.08.2020 року у справі № 757/32221/20-к щодо направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів;
- Постанова ККС/ВС від 15.09.2020 року у справі № 750/808/18 щодо необґрунтованої перекваліфікації дій особи з грабежу на самоправство;
- Постанова ККС/ВС від 14.04.2020 року у справі № 452/1490/15-к щодо кримінальної відповідальності за службову недбалість;
- Постанова ККС/ВС від 05.12.2019 року у справі № 556/1576/17 щодо кваліфікації дій особи як хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної зброї;
- Постанова Верховного Суду від 19.11.2019 року № 332/2723/15-к щодо кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) та щодо провокації злочину;
- Постанова ККС/ВС від 15.09.2019 у справі № 750/3256/17 щодо розмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України), та вбивства через необережність (ч. 1 ст. 119 КК України).

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Верховного Суду щодо застосування положень КУпАП:

- Постанова ВС/КАС від 18.02.2020 р. у справі № 524/9827/16-а щодо надання водію можливості реалізувати своє право на отримання правової допомоги;
- Постанова ВС/КАС від 20.05.2020 р. у справі № 524/5741/16-а щодо доказів вчинення адміністративного правопорушення;
- Постанова Верховного Суду від 31.10.2019 р. у справі № 266/3228/16-а щодо компетенції Національної поліції на розгляд справ про адміністративні правопорушення та накладення адміністративних стягнень;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 р. у справі № 543/775/17 щодо ставки судового збору, що підлягає сплаті при поданні скарги у справі про оскарження постанови про адміністративне правопорушення;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.02.2020 р. у справі № 11-949сап19 щодо закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 КУпАП;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.02.2020 р. у справі № 800/578/17 щодо не притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності за подання суб'єктом декларації завідомо недостовірних відомостей стосовно майна або іншого об'єкта декларації або за порушення вимог закону щодо подання декларації про майно особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2019 р. у справі № 638/3490/18 щодо вчинення процесуальних дій при складанні протоколів про адміністративне правопорушення;
- Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» від 17.10.2014 р. № 11;
- Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23.12.2005 р. № 14.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік рішень Конституційного Суду України у справах щодо застосування норм КУпАП:

- Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України (від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011, справа № 1-31/2011);
- Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення (від 25 травня 2015 року № 5-рп/2015, справа № 1-11/2015);
- Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) (від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010, справа № 1-34/2010);
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) (від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000, справа № 1-17/2000);
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) (від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, справа № 1-28/2011);

— Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення (від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, справа № 1-12/2018(3911/15)).

ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ

до Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 21 вересня 2020 року № 72

Розділ 5. Ознайомлення з веденням цивільних та адміністративних справ

Рекомендований для вивчення стажистом перелік рішень Конституційного Суду України по справах:

- за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 61 Сімейного кодексу України від 19.09.2012 р. № 17-рп/2012;
- за конституційним зверненням приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS» щодо офіційного тлумачення положень ст. 786 Цивільного кодексу України від 3.07.2012 р. № 14-рп/2012;
- за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень ст. 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями ст. 117, 237-1 цього кодексу від 22.02.2012 р. № 4-рп/2012;
- за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень ст. 1, ч. 1, 2, 3 ст. 95, ч. 2 ст. 96, п. 2, 3, 6 ст. 116, ч. 2 ст. 124, ч. 1 ст.129 Конституції України, п. 5 ч. 1 ст. 4 Бюджетного кодексу України, п. 2 ч. 1 ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012).

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ:

- «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 р. № 11;
- «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 р. № 9;
- «Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про захист права власності та інших речових прав» від 21.12.2012 р. № 15;

- ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ**
- «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30.03.2012 р. № 5;
  - «Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку» від 14.06.2012 р. № 10;
  - «Про застосування цивільного законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 30.03.2012 р. № 4;
  - «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» від 01.03.2013 р. № 3;
  - «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» від 01.03.2013 р. № 4;
  - «Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про спадкування» від 01.03.2013 р. № 6.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Великої Палати та Об'єднаної палати Верховного Суду:

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 року у справі № 214/6174/15-ц про порядок поділу майна подружжя і визначення істотним зміни вартості для можливості визнання майна об'єктом права спільної сумісної власності подружжя;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.06.2020 року у справі № 638/18231/15-ц про поділ боргового зобов'язання між колишнім подружжям;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.03.2020 року у справі № 682/3112/18 про підставу для зміни розміру стягнення присуджених аліментів у процедурі виконання;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.11.2019 року у справі № 914/3224/16 про визначення початку перебігу позовної давності у правовідносинах щодо витребування майна від добросовісного набувача;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.06.2019 року у справі № 487/10128/14-ц щодо негативного позову;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 року у справі № 372/504/17 щодо презумпції спільності права власності подружжя на майно набуте під час шлюбу навіть після розлучення;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2018 року у справі № 907/50/16 щодо застосування інституту позовної давності до правовідносин, що регулюються статтею 388 Цивільного кодексу України;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 року у справі № 362/44/17 щодо застосування позовної давності до віндикаційних позовів держави та територіальних громад;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 року у справі № 653/1096/16-ц щодо речово-правових способів захисту цивільних прав;

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.05.2018 року у справі № 369/6892/15-ц щодо скасування державної реєстрації права власності на земельні ділянки та витребування їх з чужого незаконного володіння;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 року у справі № 444/9519/12 щодо особливостей визначення початку перебігу позовної давності та стягнення процентів за кредитним договором;
- Постанова ОП/КЦС/ВС від 10.04.2019 року у справі № 390/34/17 щодо принципу добросовісності, який лежить в основі доктрини заборони суперечливої поведінки сторони правочину;
- Постанова ОП/КЦС/ВС від 05.09.2019 року у справі № 760/4569/18-ц щодо тлумачення переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя.

**Рекомендований для вивчення стажистом перелік
постанов Верховного Суду щодо застосування положень КАСУ:**

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 лютого 2020 року, справа № 462/5617/16-а щодо публічно - правового спору, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 березня 2020 року, справа № 757/6214/19-а щодо спору, який не є публічно-правовим;
- Постанова КАС/ВС від 14 березня 2018 року, справа № 802/113/16-а щодо ліквідації юридичної особи публічного права;
- Постанова КАС/ВС від 18 липня 2019 року, справа № 554/11837/14-а щодо обмеження доступу до інформації;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 грудня 2018 року, справа № 818/1688/16 щодо спорів за позовом суб'єкта владних повноважень про стягнення грошових коштів з особи, яка перебувала на публічній/державній службі;
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року, справа № 826/13768/16 щодо строку звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень;
- Постанова КАС/ВС від 31 березня 2020 року, справа № 813/2057/18 щодо обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії;
- Постанова КАС ВС від 10 липня 2020 року, справа № 420/647/19 щодо протоколу про адміністративне правопорушення.

до Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 21 вересня 2020 року № 72

Розділ 6. Ознайомлення з веденням господарських справ

Рекомендований для вивчення стажистом перелік правових позицій Конституційного Суду України, зокрема, рішення у справах:

- за конституційним зверненням ТОВ «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 58, ч. 1 ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» від 05.02.13 № 1-рп/2013;
- про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу від 13.12.2012 р. № 18-рп/2012;
- за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень п. 20 ч. 1 ст. 106 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями п. 2, 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України 25.04.2012 р. № 11-рп/2012);
- за конституційною скаргою АТ «ЗНВКІФ «АВАНПОСТ» щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого ч.5 ст.11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 22.07.2020 року № 8-р(І)2020;
- за конституційною скаргою АТ «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 05.06.2019 року № 4-р(ІІ)/2019.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Великої Палати Верховного Суду:

- Постанова ВП/ВС від 12.05.2020 року у справі № 904/4507/18 щодо розподілу судових витрат на професійну правничу допомогу;
- Постанова ВП/ВС від 22.10.2019 року у справі № 911/2129/17 про визнання договорів недійсними та витребування майна;
- Постанова ВП/ВС від 21.01.2020 року у справі № 908/2606/18 щодо фермерського господарства як землекористувача;

**ЗГІДНО
З ОРИГІНАЛОМ**

- Постанова ВП/ВС від 18.02.2020 року у справі № 918/335/17 щодо права фермерського господарства на врожай;
- Постанова ВП/ВС від 18.02.2020 року у справі № 912/2730/18 щодо приватизації єдиного майнового комплексу радгоспу;
- Постанова ВП/ВС від 04.02.2020 року у справі № 912/1120/16 щодо нарахування процентів за кредитним договором;
- Постанова ВП/ВС від 18.03.2020 року у справі № 902/417/18 щодо зменшення розміру процентів судом;
- Постанова ВП/ВС від 22.10.2019 року у справі № 923/876/16 щодо ефективного способу захисту у корпоративному спорі;
- Постанова ВП/ВС від 26.11.2019 року у справі № 910/20261/16 щодо стягнення збитків з керівника товариства.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов КГС Верховного Суду:

- Постанова КГС/ВС від 04.02.2020 року у справі № 914/240/18 щодо виключної підсудності господарських справ;
- Постанова КГС/ВС від 14.09.2020 року у справі № 910/404/2 щодо процесуально-процедурних обмежень права на апеляційне оскарження ухвал окремо від рішення суду;
- Постанова КГС/ВС від 29.04.2020 року у справі № 920/13/19 щодо розподілу між сторонами витрат на професійну правничу допомогу;
- Постанова КГС/ВС від 13.02.2020 року у справі № 910/2170/18 щодо розподілу між сторонами витрат на професійну правничу допомогу;
- Постанова КГС/ВС від 24.09.2020 року у справі № 915/2095/19 щодо стягнення заборгованості за договором постачання у зв'язку з неналежним виконанням відповідачем умов зазначеного договору в частині оплати вартості отриманого товару;
- Постанова КГС/ВС від 08.09.2020 року у справі № 910/17599/19 щодо забезпечення позову у корпоративному спорі;
- Постанова КГС/ВС від 09.09.2020 року у справі № 925/1224/18 щодо визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів стосовно порушення порядку реалізації права акціонера вимагати здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством належних йому простих акцій;
- Постанова КГС/ВС від 03.06.2020 року у справі № 916/1410/19 щодо про визнання договору відступлення права вимоги (цесії) недійсним;
- Постанова КГС/ВС від 07.07.2020 року, справа № 923/249/19 щодо строку повернення покупцям коштів, сплачених за об'єкт приватизації, у разі розірвання договору купівлі-продажу;

- Постанова КГС/ВС від 14.07.2020 року, справа № 916/1250/19 щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням;
- Постанова КГС/ВС від 11.08.2020 року, справа № 916/1250/19 щодо притягнення орендодавця до відповідальності за недоліки переданої в оренду земельної ділянки шляхом розірвання договору оренди;
- Постанова КГС/ВС від 30.07.2020 року у справі № 924/1237/19 щодо періоду, за який акціонер має право вимагати проведення аудиту;
- Постанова КГС/ВС від 04.08.2020 року у справі № 910/10764/19 щодо способів захисту прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю;
- Постанова КГС/ВС від 18.08.2020 року у справі № 910/13125/19 щодо належного способу захисту в разі припинення юридичної особи;
- Постанова КГС/ВС від 13.08.2020 року у справі № 910/4658/20 щодо підстав відкриття провадження у справі про банкрутство;
- Постанова КГС/ВС від 09.07.2020 року у справі № 918/635/18 щодо зняття арешту з рахунку боржника, який використовується для виплати заробітної плати;
- Постанова КГС/ВС від 24.07.2020 року у справі № 911/4241/15 щодо сплати судового збору за подання апеляційної (касаційної) скарги на ухвалу про відмову в задоволенні заяви про винесення додаткового судового рішення.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік постанов Пленуму Вищого господарського суду України:

- «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» (із змінами і доповненнями) від 23.03.2012 року № 4;
- «Про судові рішення» (із змінами і доповненнями) від 23.03.2012 року № 6;
- «Про деякі питання участі прокурора у розгляді справ, підвідомчих господарським судам» (із змінами і доповненнями) від 23.03.2012 року № 7;
- «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» (із змінами) від 25.02.2016 року № 4;
- «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» від 16.12.2015 року № 2 (щодо деяких питань практики виконання рішень, ухвал, постанов; про відповідальність за порушення грошових зобов'язань, тощо).

до Програми проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 21 вересня 2020 року № 72

Розділ 7. Ознайомлення з нормативними основами діяльності Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Рекомендований для вивчення стажистом перелік рішень Європейського Суду з прав людини щодо порушення статей Конвенції:

Стаття 2 Конвенції «Право на життя»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гонгадзе проти України» від 8.11.2005 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Валерій Фуклев проти України» від 16.01.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шевченко проти України» від 4.04.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кац та інші проти України» від 6.05.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кривова проти України» від 11/04/2011;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Арская проти України» від 05.12.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бучинська проти України» від 30.04.2015р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Барсукови проти України» від 26.02.2015р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дудник проти України» від 10.12.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Горовенки та Бугара проти України» від 12.01.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Космата проти України» від 15.01.2015 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Маснева проти України» від 20.12.2011 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Матушевська» від 23.06.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Ларіонович Щокін проти України» від 03.10.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зоріна та інші проти України» від 19.02.2019 р.

Стаття 3 Конвенції «Заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження та покарання»

- Пілотне рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сукачов та інші проти України» від 30.01.2020 р.(умови тримання в місцях несвободи).

Щодо неналежного поводження з боку представників держави:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Selmouni проти Франції» від 28.07.1999 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Labita проти Італії» від 06.04.2000 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гефген проти Німеччини» від 30.06.2008 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савін проти України» від 16.05.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Алексахін проти України» від 19.07.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савицький проти України» від 26.07.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України» від 15.05.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Давидов та інші проти України» від 01.07.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юлія Тимошенко проти України» від 30.04.2013 р.

Щодо ненадання медичної допомоги та неналежних умов утримання:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Коваль проти України» від 19.10.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мельник проти України» від 28.03.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яковенко проти України» від 25.10.2007 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Салахов та Іслямова проти України» від 14.03.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кац та інші проти України» від 28.12.2008 р.;

Щодо неналежного поводження з боку приватних осіб:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Oruz проти Туреччини» від 09.06.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.С. проти Болгарії» від 04.12.2003 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Скороходов проти України» від 14.11.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гордієнко проти України» від 16.10.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Орлик проти України» від 11.02.2016 р.

Стаття 5 Конвенції «Право на свободу та особисту недоторканність»

Щодо продовження строку застосування запобіжного заходу:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Єлоєв проти України» від 06.11.2008 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Белевितський проти Росії» від 01.03.2007 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Харченко проти України» від 10.02.2011р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чанєв проти України» від 9.10.2014 р.

Щодо вирішення питання про зміну або скасування запобіжного заходу:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Єлоєв проти України» від 06.11.2008 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Осипенко проти України» від 09.11.2010 р..

Щодо обґрунтування підозри:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого королівства» від 30.08.1990 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Степуляк проти Молдови» від 06.11.2007 р.

Щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Клішин проти України» від 23.02.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Белевितський проти Росії» від 01.03.2007 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лательє проти Франції» від 26.06.1991 р.

Щодо обґрунтування ризиків, які викликають необхідність застосування запобіжного заходу:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ранінен проти Фінляндії» від 16.12.1997р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Макаров проти Росії» від 12.03.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бойченко проти Молдови» від 11.07.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мамедова проти Росії» від 01.06.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мюлер проти Франції» від 17.03.1997 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «W проти Швейцарії» від 26.01.1993 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ігнатов проти України» від 15.12.2016 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Криволапов проти України» від 02.10.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сухинін проти України» від 12.04.2018 р.(постанова);
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чанєв проти України» від 09.10.2014 р.

Стаття 6 Конвенції «Право на справедливий суд»

Право на виконання рішення суду протягом розумного строку:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Авраменко проти України» від 23.04.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Алпатов та інші проти України» від 05.04.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Андренко проти України» від 19.12.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 04.11.2011р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бучковська проти України» від 19.12.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бондар та інші проти України» від 21.08.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Щукін та інші проти України» від 25.07.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіцький проти України» від 18.07.2013 р.

Право на досудове слідство та судовий розгляд протягом розумного строку:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Білоус проти України» від 19.12.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Воловик проти України» від 10.09.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волчкова проти України» від 18.12.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Соломахін проти України» від 13.05.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хурава проти України» від 12.09.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хмильова проти України» від 19.12.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Щуров проти України» від 18.12.2012 р.

Право на справедливий судовий розгляд:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України» від 12.12.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» від 02.12.2011р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вольфович проти України» від 23.01.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хлеб'як проти України» від 25.07.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Светіна проти Хорватії» від 22.05.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чохонелідзе проти Грузії» від 28.06.2018 р.

Право на юридичну допомогу в кримінальному провадженні:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Балицький проти України» від 21.08.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Боротюк проти України» від 23.04.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Довженко проти України» від 26.03.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Єрохіна проти України» від 18.07.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Загородній проти України» від 21.08.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Волков проти України» від 20.05.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гелетей проти України» від 24.04.2018 р.

Презумпція невинуватості:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Довженко проти України» від 26.03.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шагін проти України» 2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Криволапов проти України» від 02.10.2018 р.

Допит свідків:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бондар проти України» від 16.04.2019 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гарбуз проти України» від 19.02.2019 р.

Стаття 8 Конвенції «Право на повагу до приватного і сімейного життя»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Німетц проти Німеччини» від 16.12.1992 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Багієва проти України» від 28.04.2016 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волохи проти України» від 2.11.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дубецька та інші проти України» від 10.02. 2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фадеева проти Росії» від 9.06.2005 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гримковська проти України» від 21.07.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Sorland проти Сполученого Королівства» від 3.04.2007 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пантелеєнко проти України» від 29.06.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Михайлюк та Петров проти України» від 10.12.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Родзевілло проти України» від 14 січня 2016 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18.12.2008 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тросін проти України» від 23.02.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Котій проти України» від 5.03.2015 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мамчур проти України» від 16.07.2015 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Заїченко проти України (№ 2)» від 26.02.2015 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дземюк проти України» від 4.09.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Головань проти України» від 5.07.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Матанович проти Хорватії» від 13.07.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бенедик проти Словенії» від 24.04.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Геращенко проти України» від 07.11.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Курочкін проти України» від 20.05.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зосимов проти України» від 07.07.2016 р.

Стаття 9 Конвенції «Свобода думки, совісті і релігії»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Eweida та інші проти Сполученого Королівства» від 15 січня 2013 року.

Стаття 10 Конвенції «Свобода вираження поглядів»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Handyside проти Сполученого Королівства» від 7.12.1976 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Schisto проти Фінляндії» від 16.11.2004 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Prager and Oberschlick проти Австрії» від 26.04.1995 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Українська Прес-Група проти України» від 29.03.2005 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Швидка проти України» від 30.10.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Lingens проти Австрії» від 8.07.1986 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ляшко проти України» від 10.08.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сірик проти України» від 31.03.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Big Brother Watch and Others проти Сполученого Королівства» від 13.09.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Stomakhin проти Росії» від 09.05.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Українська Прес-Група» проти України» від 29.03.2005 р.

Стаття 11 Конвенції «Свобода зібрань та об'єднання»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веніамін Тимошенко та інші проти України» від 02.10.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Корецький та інші проти України» від 3.04.2008 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Платформа "Лікарі за життя" проти Австрії» від 21.07.1988.
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» від 11.04.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Алексеев проти Російської Федерації» від 21.10.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чумак проти України» від 06.03.2018 р.

Стаття 13 Конвенції «Право на ефективний засіб правового захисту»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ратушна проти України» від 2.12.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кудла проти Польщі» від 26.10.2000 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гонгадзе проти України» від 08.11.2005 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Киришко проти України» від 23.02.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Міхно проти України» від 01.09.2016 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Новоселецький проти України» від 22.02.2005р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сосновський проти України» від 8.12.2016 р.

Стаття 14 Конвенції «Заборона дискримінацій»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України» від 7.11.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Олександров проти Росії» від 27.03.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Параскева Тодорова проти Болгарії» від 25.03.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Григорян і Сергеева проти України» від 28.03.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України» від 07.11.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Федорченко і Лозенко проти України» від 20.09.2012 р.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції «Захист права власності»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «East/West Alliance Limited» проти України» від 23.01.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фельдман та банк «Слов'янський» проти України» від 21.12.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Справа "Інтерсплав проти України» від 9.01.2007 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Андрій Руденко проти України» від 21.12.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Суханов та Ільченко проти України» від 26.06.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Новоселецький проти України» від 22.02.2005 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Öneryıldız проти Туреччини» від 30.11.2004 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Андрієсов проти Росії» від 15.02.2006 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Анна Попова проти Росії» від 4.10.2016 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України (№ 2)» від 04.03.2015 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Будченко проти України» від 22.08.2014 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Варава та інші проти України» від 18.07.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Садиков проти Росії» від 7.10.2010 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ходорковський і Лебедєв проти Росії» від 25.07.2013 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Неділенько та інші проти України» від 18.01.2018 р.

Стаття 2 Першого протоколу до Конвенції «Право на освіту»

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тімішев проти Російської Федерації» від 13.12.2005 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Катан і інші проти Республіки Молдова та Росії» від 19.10.2012 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти Болгарії» від 21.06.2011 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Altınay v Turkey» від 09.07.2013 р.

Рішення ЄСПЛ щодо окупованих територій:

- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хлебик проти України» від 25.07.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Цезар та інші проти України» від 13.02.2018 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лоїзиду проти Туреччини» від 8.12.1996 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кіпр проти Туреччини» від 10.05. 2001 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чірагов та інші проти Вірменії» від 12.12.2017 р.;
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» від 8.07.2004 р.
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мозер проти Молдови та Росії» від 2.03.2016 р.

